

Dişlərin odontoloji xüsusiyyətlərinin müayinəsinin məhkəmə tibbi imkanları

¹Ş.M.Musayev*, ²O.S.Seyidbəyov, ^{1,2}N.R.Orucov

*e-mail: patoloji_anatomiya@mail.ru

*Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutu,
1“Potoloji anatomiya və məhkəmə tibbi ekspertizası” və 2Stomatologiya və üz çənə
cərrahiyyəsi kafedraları, Bakı, Azərbaycan*

Azərbaycanlılara məxsus kəllə skletlərindəki dişlərin odontometrik xarakteristikası öyrənilmişdir. Bu məqsədlə hər iki cinsə məxsus 60 (30 kişi, 30 qadın) kəllə skletlərindəki 680 intakt dişlərin müayinəsi aparılmışdır. Alınmış nəticələrin ümumiləşdirilmiş təhlili göstərir ki, öyrənilən dişləri çox güman ki, əsasən mezodont qrupuna aid etmək olar. Bununla yanaşı ayrı-ayrı dişlərin odontometrik ölçülərinin növdaxili əhəmiyyətə malik maksimal yaxınlığı müəyyən edilmişdir. Eyni zamanda alınan nəticələrin etibarlılığının yüksəldilməsi üçün tədqiqat obyektlərinin miqdarının artırılması və faktiki materialların daha da dərinlən statistik işlənməsi tələb olunur.

Açar sözlər: şəxsiyyətin eyniləşdirilməsi, dişlər, odontometriya, kəllə.

Müasir məhkəmə təbabətində şəxsiyyətin identifikasiyası problemi hələ də öz aktuallığı ilə gündəmdədir. Stomatoloji statusa görə şəxsiyyətin eyniləşdirilməsi bu məsələnin bir hissəsidir və Azərbaycan əhalisinin odontoloji identifikasiyasına dair xüsusi diaqnostik metodların olmaması mövcud vəziyyəti daha da mürəkkəbləşdirir [1; 2; 3; 7]. Qeyd etmək lazımdır ki, sümük qalıqlarına görə şəxsiyyətin kimliyinin təyində dişlərin odontoloji əlamətlərinə əsasən fərdin fərqləndirici xüsusiyyətlərinin müəyyən olunması informatik baxımdan geniş imkanları əhatə edir. Bu hal cinsin [4], yaşın [5], dövr dəyişkənliyinin [8], irqi növün [9] və fərdin digər qrupdaxili diaqnostik göstəricilərinin mötəbər qiymətləndirilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan müasir Azərbaycan əhalisinin odontoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə dair istənilən tədqiqat işi sözsüz ki, aktualdır və böyük maraq kəsb edir. Bu amilləri nəzərə alaraq, müasir azərbaycanlılara məxsus kəllələrdə dişlərin bəzi odontoloji əlamətlərinin öyrənilməsi üçün hazırki müayinələri aparmışıq.

Tədqiqatın materialları və metodları. Tədqiqatda azərbaycanlılara məxsus 60 kəllədən (23-65 yaş həddində olan 30 kişi və 30 qadın) istifadə edilərək, onlarda mövcud dişlərin odontoloji xüsusiyyətləri müayinə edilmişdir. Bu kəllələr 1970-2015-ci illərdə istintaq orqanları tərəfindən müxtəlif növ ekspertizaların icrası üçün tədqiqat obyektinə kimi Səhiyyə Nazirliyinin “MTE və PA” ETT Birliyinə təqdim edilmiş kranoloji kolleksiyadan ayırd edilmişdilər. Hazırda sözügedən kəllələr “MTE və PA” ETT Birliyinin tibbi kriminalistika şöbəsinin arxivində saxlanılır və işin mahiyyəti həmin arxiv materialının tədqiqindən ibarət olmuşdur. Kranoloji seçmə istintaq və pasport məlumatlarına əsasən müvafiq kəllələr aid olduğu şəxslərin cinsinə, yaşına, boyuna, yaşadığı regiona və digər göstəricilərə uyğun tərtib edilmiş və qruplaşdırılmışdır. Həmin kəllələrin əksəriyyəti (1970-1995-ci illərə məxsus 205 kəllə) ilk dəfə olaraq, 1995-ci ildə elmi müzakirəyə çıxarılmışdır [3]. Bu kəllələr müasir Azərbaycan əhalisinin kranoloji xüsusiyyətlərini tələb olunan səviyyədə özlərində əks etdirir. Yuxarıda qeyd olunan kəllələrin (60 kəllə: 30 kişi, 30 qadın) üst və alt çənələrində mövcud olan 680 intakt dişlərin ölçmələri aparıldı.

Dişlərdə ölçülərin aparılmasında odontometriya, standart protokollarına uyğun olaraq, hazırda məhkəmə-tibbi stomatologiyada geniş istifadə olunan Zubov metodunun [6] tətbiqi ilə icra edilmişdir. Odontometriya zamanı dişlərin tam hündürlüyü, tacın hündürlüyü, habelə diş tacının vestibulyar-dil qalınlığı və medial-distal eni ölçülmüşdür. Adi dişlərin hündürlüyü emal-sement sərhədindən çeynəmə səthinin səviyyəsinə qədər məsafəyə uyğun ölçülmüşdür. Ölçmələr “Mutitouyo” firmasının 10 mikrometr dəqiqliklə rəqəmsal pərgərin köməyi vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Odontometriyanın nəticələrinin təhlilində statistik metoddan istifadə etməklə, orta arifmetik (\bar{X}) göstəricilər və onların orta səhfləri (m) hesablanmışdır. Riyazi məlumat bazasının yaradılması və onların təhlili Microsoft Excel proqramının (2007-ci il versiyası) istifadəsilə standart konfigurasiyalı kompyuterdə aparılmışdır. Alınmış nəticələrin müqayisəli təhlilində istinad materialı kimi, ətraf regionların və qonşu dövlətlərin əhalisinin odontoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə dair çap olunmuş elmi mənbələrdəki məlumatlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri. Ümumilikdə tədqiqatın gedişində hər bir kəllənin əng sümüyündə və çənəsində ayrı-ayrılıqda 18 dişin ölçüləri aparıldı. Təcrübədən məlumdur ki, müxtəlif səbəbdən heç də bütün hallarda dişlər yuvalarında aşkar edilmir. Bu baxımdan bütün dişləri öz yuvalarında olan 25 kəllənin (13 kişi və 12 qadın) nümunə obyekt kimi tədqiqatı aparıldı. Odontoloji tədqiqat materiallarının coğrafi regionlara görə qruplaşdırılması zamanı müəyyən edildi ki, cənub bölgəsinə aid dişlərin miqdarı üstünlük təşkil edir.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi hər bir dişin dörd ölçüsü aparılmışdır. Bununla yanaşı hər iki cinsə məxsus dişlərin ölçülərinə bir nümunənin tərkibi kimi baxılmışdır. Həmçinin hazırki işdə müayinə çərçivəsində toplanmış materiallar (kranoloji kolleksiya) üzrə ayrıca olaraq, yaşa görə nümunələrin ayrılması, obyektlərin ayrı-ayrılıqda sağ və ya sol tərəfli olmasının öyrənilməsi, o, cümlədən digər hər hansı bir manipulyasiya aparılmamışdır. Lakin məlumdur ki, hazırda ümumi qəbul olunmuş odontoloji müayinələrin metodologiyasına [11] əsasən, yuxarı və aşağı çənəyə məxsus dişlərin ölçülərinə ayrı-ayrı kütlə kimi baxılmır. Hazırki işdə əldə olunan odontometrik əlamətlərin rəqəmsal göstəricilərinin statistik xüsusiyyətləri aşağıda göstərilən cədvəllərdə (cədvəl №1 və cədvəl №2) təqdim edilir.

Cədvəl № 1.

Yuxarı dişlərin odontometrik ölçülərinin (mm) statistik xarakteristikası

Dişlər	Ölçülər							
	Dişin hündürlüyü		Tacın hündürlüyü		Tacın eni		Tacın qalınlığı	
	X	m	X	m	X	m	X	m
I ¹	26,2	1,9	9,4	0,4	8,1	0,3	6,8	0,4
I ²	23,6	1,4	9,1	0,5	6,1	0,2	6,4	0,2
C	29,3	2,0	10,4	0,5	7,4	0,3	8,6	0,5
P ¹	21,1	1,6	7,8	0,3	6,5	0,2	8,8	0,4
P ²	20,2	1,6	7,0	0,2	6,2	0,1	8,9	0,5
M ¹	22,5	1,8	6,3	0,2	10,6	0,6	11,6	0,8
M ²	23,1	1,8	6,2	0,3	9,8	0,6	10,8	0,6

Cədvəl № 2.

Aşağı dişlərin odontometrik ölçülərinin (mm) statistik xarakteristikası

Dişlər	Ölçülər							
	Dişin hündürlüyü		Tacın hündürlüyü		Tacın eni		Tacın qalınlığı	
	X	m	X	m	X	m	X	M
I ¹	19,6	1,1	8,1	0,4	5,2	0,3	6,1	0,3
I ²	17,9	1,3	5,2	0,4	5,8	0,2	6,1	0,2
C	23,2	1,7	10,6	0,6	10,6	0,2	8,0	0,4
P ¹	19,3	1,5	7,6	0,3	7,6	0,1	7,9	0,5
P ²	20,8	1,6	7,3	0,3	7,3	0,3	7,8	0,3
M ¹	19,0	1,3	6,9	0,2	6,9	0,8	10,4	0,6
M ²	21,5	1,2	6,3	0,2	6,6	0,5	10,0	0,5

Odontometriyanın nəticələrinin təhlili onu göstərir ki, azərbaycanlılara məxsus dişlərin ölçüləri qrupdaxili həddələri çərçivəsindən kənara çıxmır. Eyni zamanda tədqiq olunmuş ölçülərin əksəriyyəti dünya üzrə ayrılmış müvafiq orta göstəricilərə nisbətən maksimal göstəricilərə daha yaxındır. Lakin nəticələrimizin ümumilikdə qiymətləndirilməsi öncəki işlərdə olduğu kimi ona əsas verir ki, azərbaycanlılara məxsus dişlər odontometrik əlamətlərinə görə mezodont qrupa aid edilə bilərlər. Bununla yanaşı nümunələrin odontometrik əlamətlərinin ölçülərinin (dişlərin tam hündürlüyü, tacın hündürlüyü) orta göstəriciləri dünya üzrə analoji məlumatların orta göstəriciləri ilə uyğunlaşdırdıqda [12] müəyyən olunur ki, qeyd olunan morfometrik göstəricilər bir qədər yüksəkdir. Tədqiq edilmiş seçmə üçün səciyyəvi olan orta göstəriciləri Qafqazın qonşu qrup əhalisini [10] və Yaxın Şərq [4] əhalisini müvafiq odontoloji aspektə xarakterizə edən analoji məlumatlar ilə müqayisəli təhlil etdikdə əksər əlamətlərdə əhəmiyyət kəsb edən fərqlər aşkar edilmədi.

Odontometrik əlamətlərin müayinələrinə əsasən müqayisə olunan qonşu qruplar arasında azərbaycanlılar Yaxın Şərq əhalisinə nisbətən Qafqaz əhalisinin etnik qruplarına daha yaxındır. Lakin bundan öncə tədqiq edilmiş seçmədən fərqli olaraq azərbaycanlıların odontometrik göstəriciləri hər-hansı bir etnik qrupun analoji parametrləri ilə nisbətən üst-üstə düşmür və rəqəmlərə əsasən Qafqaz və Yaxın Şərq əhalisi arasında təxminən orta mövqedə yer tutur. Odontoloji məlumatların daha dərin statistik təhlili və dəqiq qiymətləndirmənin aparılması faktiki kranioloji materialların tam toplanmasından və adekvat odontoloji seçmənin tərtib edilməsindən sonra planlaşdırılır.

Nəticə. Beləliklə, az sayda tədqiqat obyektini kimi götürülmüş kəllələrdə aşkar edilmiş müəyyən odontoloji xüsusiyyətlərin azərbaycanlılara xarakterik olub-olmasının yoxlanılması mütləq qaydada həyata keçirilməlidir. Bu səbəbdən də tədqiqat materiallarının sayının əhəmiyyətli dərəcədə artırılması və əldə olunacaq faktiki rəqəmsal bazanın yenidən işlənməsi lazımdır. Bununla yanaşı çalışmaq lazımdır ki, materillərin ümumi toplanmasının həyata keçirilməsi ölkəmizin bütün coğrafi ərazisini əhatə etsin. Sözsüz ki, müvafiq qaydada statistik yoxlamaların aparılması və müvafiq korrelyasion analizlərin keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Ədəbiyyat

1. Musayev Ş.M. Məhkəmə təbabəti və məhkəmə-tibbi ekspertizanın əsasları. Rəhbərlik I-IV cild, Bakı, 2016, 2259 s.
2. Musayev Ş.M. Məhkəmə tibbi ekspertiza və onun imkanları // Bakı, 2009, 470 s.
3. Musayev Ş.M. Kəlləyə görə cinsi mənsubiyyətin və yaşın müasir diaqnostikası // Bakı, 1995, 124 s.
4. Аюб Ф. Определение пола с помощью одонтометрии у группы представителей ливийской популяции / Судебно стоматологическая экспертиза: состояние, перспективы развития и совершенствования (материалы конференции) // Москва, 2001, с. 19-21.
5. Гусейнов В.К. Определение возраста человека по признакам внешности и степени стёртости зубов. Автореферат дисс.канд.мед.наук // Баку, 2005, 24 с.
6. Зубов А.А. Одонтология. Методика антропологических исследований. Москва, 1968, 200 с.
7. Ибрагимов А.Ш., Мусаев Ш.М., Аббасов Л.А. Возможность прогнозирования прижизненной длины тела человека по размерам нижней челюсти // Азербайджанский Медицинский Журнал, Баку 2009, №2, с. 64-68.
8. Кашибадзе В.Ф. Кавказ в антропоисторическом пространстве Евразии. Автореферат дисс. докт. биол. наук. Вешенская, 2007, 50 с.
9. Медико-криминалистическая идентификация. Под ред. В.В.Томилина. Москва, 2000, 466 с.
10. Саидов М.Т. Исследование анатомо-морфологических особенностей зубов и зубных рядов ряда народностей Дагестана для идентификации личности. Автореферат дисс. канд. мед. наук. Москва, 2007, 24 с.
11. Самусев Р.П., Дмитриенко С.В., Краушкин А.И. Основы клинической морфологии зубов. Москва, 2002, 480 с.
12. John I. Ingle, Leif K. Bakland. Endodontics 4th ed. Philadelphia, 1994, 975 p.

РЕЗЮМЕ

Судебно-медицинские возможности исследования одонтологических особенностей зубов

¹Ш.М.Мусаев, ²О.С.Сейидбеков, ^{1,2}Н.Р.Оруджов

Азербайджанский Государственный Институт Усовершенствования Врачей имени А.Алиева, кафедры ¹«Патологическая анатомия и судебно-

медицинская экспертиза» и ²«Стоматология и челюстно-лицевая хирургия», Баку, Азербайджан

Исследованы одонтометрические характеристики зубов на черепках из краниологической коллекции азербайджанцев. В общей сложности на верхней и нижней челюсти 60-ти (30-муж; 30-жен) черепов исследовано 680 интактных зубов. Анализ результатов одонтометрии показал, что изученная выборка, скорее всего, относится к мезодонтной группе. Вместе с тем, одонтометрические параметры отдельных зубов оказались близки к максимальным внутривидовым значениям этих признаков. Интересные итоги работы требуют увеличения количества исследуемых объектов и более углублённую статистическую проработку фактического материала.

Ключевые слова: идентификации личности, зубы, одонтометрия, череп.

SUMMARY

Forensic perspectives study odontological features of modern Azerbaijan population

¹Musaev Sh.M., ²Seyidbekov O.S., ^{1,2}Orujov N.R.

Azerbaijan State Advanced Training Institute for Doctors named by A. Aliyev, department of ¹“Pathological anatomy and forensic medical examination” and ²“Stomatology and Maxillofacial Surgery” Baku, Azerbaijan

The odontometrical characteristics of teeth from the skulls cranial collection of Azerbaijan people are researched. In total, on the maxilla and mandibula of 60 skulls (30 male, 30 female), 680 intact teeth were examined. Analysis of the results showed that the study group most likely refers to mezodont group. At the same time, the individual odontometrical parameters teeth were close to the maximum values of these signs of intraspecific. Interesting results of the work required to increase the number of the objects and a more in-depth statistical elaboration of factual material.

Key words: person identification, teeth, odontometry, skull.

Redaksiyaya daxil olub: 09.01.2017

Çapa tövsiyə olunub: 26.01.2017

Rəyçi: prof. Həsənov A.B.